

елементів букв; використовуються різні вірші та загадки про літери; домальовування (обведення по контуру), розрізнення елементів в диференційовних буквах з промовлянням; написання складів і слів з диференційовними літерами в два стовпчики; знаходження диференційовних букв в тексті з подальшим їх обведенням або підкресленням; написання диктанту, що містить максимальну кількість диференційовних букв, з подальшим їх підкресленням та ін.).

Розуміння механізмів дисграфії й її ефективна корекція вимагають глибокого психолого-педагогічного вивчення специфічних помилок письма, особливостей усного мовлення, а також нейропсихологічного аналізу інших психічних функцій школярів. Усунення дисграфії здійснюється прийомами, спрямованими на розвиток зорового-просторових уявлень і їх мовних позначень, розвиток зорової пам'яті. Велика увага приділяється порівнянню змішуються букв з максимальним використанням різних аналізаторів.

Висновки та перспективи подальших розробок. Проблема становлення мовленнєвих здібностей на етапі раннього онтогенезу дитини визначається їх провідною роллю як в розвитку окремих функцій, так і особистості в цілому.

Оволодіння писемним мовленням представляє собою встановлення нових зв'язків між словом почутим і вимовленим, словом побаченим і записаним, так як процес письма забезпечується узгодженою роботою чотирьох аналізаторів: мовленнєво-рухового, мовленнєво-слухового, зорового і рухового.

Дисграфія – це часткове порушення процесу письма, що виявляється у стійких, повторюваних помилках, обумовлених несформованістю вищих психічних функцій, які беруть участь у процесі письма.

Сформовані у вітчизняній дефектології за кілька десятиліть методи корекції дисграфій орієнтовані в першу чергу на ті навички усного мовлення, які необхідні для письма. Основні зусилля спрямовуються на постановку звуковимови, вироблення диференціації фонем і навички фонематичного аналізу. Методика навчання письму при цьому залишається практично тією ж, що і у здорових дітей. Вибір конкретних прийомів і методів корекції залежить від типу дисграфій.

Для подолання дисграфії необхідне проведення послідовної, систематичної корекційно-логопедичної роботи. Розуміння механізмів дисграфії й її ефективна корекція вимагають більш глибокого психолого-педагогічного вивчення специфічних помилок письма, особливостей усного мовлення, а також нейропсихологічного аналізу інших психічних функцій школярів. Усунення дисграфії здійснюється прийомами, спрямованими на розвиток зорового-просторових уявлень і їх мовних позначень, розвиток зорової пам'яті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Г. А. *Методика психолого-педагогічного обстеження дітей з порушеннями речі. Вопросы дифференциальной диагностики* / Г. А. Волкова – СПб., 2003. – 124 с.
2. Корнев А. Н. *Нарушение письменной речи у детей* / А. Н. Корнев. – М., 1997. – С 77–132.
3. Лалаева Р. И. *Дисграфия* / Р. И. Лалаева // *Логопедия*. – 1998. – С. 286–301.
4. Логинова Е. А. *«Нарушение письма. Особенности их проявления и коррекция у младших школьников с задержкой психического развития* / Е. А. Логинова. – С.-Пб.: Детство-Пресс, 2004. – 86 с.
5. Лурия А. Р. *Психологическое содержание процесса письма* / А. Р. Лурия // *Методическое наследие. Логопедия. Книга IV.* – 1955. – 348 с.
6. Парамонова Л. Г. *Дисграфия. Профилактика и коррекция* / Л. Г. Парамонова – СПб., 2006. – С 2–55.

УДК 376.1-056.264-053.4:372.45

К. С. Сергієнко

*студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»*

А. І. Кравченко

*кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

ПРОФІЛАКТИКА ДИСГРАФІЇ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті розглянуто особливості профілактики дисграфії у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Схарактеризовано принципи визначальні для корекційної роботи, та визначено основні завдання із запобігання дисграфії.

В статтє рассматриваются особенности профилактики дисграфии у детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. Характеризуются принципы на основании которых осуществляется коррекционная работа, и определяются основные задачи относительно предупреждения дисграфии.

In article features of prevention of a dysgraphia at children of preschool age with the general underdevelopment of the speech are considered. The principles on the basis of which correctional work is carried out are characterized, and the main objectives concerning the prevention of a dysgraphia are defined.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, дисграфія, профілактика, принципи корекційної роботи.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, дисграфия, профилактика, принципы коррекционной работы.

Keywords: General underdevelopment of speech, dysgraphia, prevention, principles of correctional work.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми профілактики дисграфії зумовлена тим, щодітям із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) притаманні певні особливості формування мовленнєвих і немовленнєвих функцій і процесів, пов'язаних із опануванням грамотою. Водночас у спеціальній літературі є лише незначна кількість досліджень, у яких розглядається проблема профілактики дисграфії в дошкільних логопедичних групах і в загальній системі корекційно-виховної роботи.

У старших групах для дітей із ЗНМ проводиться не індивідуальна, а переважно малопродуктивна фронтальна і підгруповаробота з формування та корекції порушених психічних функцій. Ця робота включає в себе лише узагальнені установки на розвиток пам'яті, уваги, зорово-просторових функцій, аналітико-синтетичної діяльності, формування мовного аналізу і синтезу, лексики, граматичного ладу мовлення, усунення порушень звуковимови, розвиток моторики.

Процес формування письма у дітей є однією з найбільш поширених проблем, якій мають приділяти достатню увагу вихователі, педагоги, батьки, психологи і логопеди. Тенденція до збільшення чисельності дітей з мовленнєвими розладами останнім часом зумовлює актуалізацію даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначає Р. Левіна, особливим формам мовленнєвої діяльності є письмо і читання. Тому між недорозвиненням мусного мовлення та порушеннями письма і читання існує тісний зв'язок. Якщо у дітей під час обстеження виявляється загальне недорозвинення усного мовлення або відхилення в розвитку вимови, потрібно обов'язково перевірити, як ці діти опановують письмом і читанням. При цьому треба пам'ятати, що не завжди за порушень читання і письма відзначаються виражені недоліки усного мовлення. Необхідно враховувати, що до моменту навчання дитини у школі фонетичні недоліки мовлення можуть бути виправлені, а фонематичні труднощі залишаються [3, с. 41].

Дослідження останніх десятиліть доводять, що нерідко однією з причин зазначених порушень читання і письма є труднощі становлення процесу латералізації (функціональної асиметрії в діяльності парних сенсомоторних органів) [5, с. 20].

У нормі процес письма здійснюється на підставі достатнього рівня сформованості певних мовленнєвих і немовленнєвих функцій: слухової диференціації звуків, правильної їх вимови, мовного аналізу і синтезу, сформованості лексико-граматичної складової мовлення, зорового аналізу і синтезу, просторових уявлень. Несформованість будь-якої з цих функцій може призвести до порушення процесу опанування письмом, тобто до дисграфії (М. Хватцев, Е. Ілінг, Р. Ткачев, С. Мнухін, Ф. Рау).

У своїх працях дослідники підкреслюють важливу роль своєчасної профілактики дисграфії в дошкільному віці. Важливо враховувати, що дисграфії значно легше запобігти, ніж усунути (Г. Каше, Т. Філічева, Г. Чиркіна).

Мета статті – обґрунтування диференційованого підходу, визначення змісту і завдань профілактичної логопедичної роботи, спрямованої на забезпечення готовності дошкільників із ЗНМ до опанування письмом.

Виклад основного матеріалу. Під загальним недорозвиненням мовлення у дітей із нормальним слухом і первинно збереженим інтелектом розуміють таку форму мовленнєвої аномалії, при якій

порушено формування усіх компонентів мовленнєвої системи, які відносяться як до звукової, так і до смислової сторони мовлення (Р. Левіна).

Дисграфія – часткове порушення процесу письма, що виявляється у стійких, повторюваних помилках, обумовлених несформованістю вищих психічних функцій, що беруть участь в процесі письма (Р. Лалаєва).

Основними симптомами дисграфії є специфічні помилки, які мають стійкий характер і виникнення яких не пов'язане з порушеннями інтелектуального чи сенсорного розвитку дитини або з нерегулярністю її шкільного навчання.

Можна виділити такі групи зазначених помилок:

- помилки на рівні букви і складу;
- помилки на рівні букви та слова;
- помилки на рівні слова;
- помилки на рівні речення (словосполучення);

Це найбільш численна і різноманітна за типами група помилок [1, с. 10].

Під час логопедичної роботи із запобігання дисграфіям здійснюється корекція таких ланок:

- формування зорово-просторових функцій;
- розвиток пам'яті й уваги;
- формування фонематичного аналізу і синтезу;
- розвиток дрібної моторики і тактильних відчуттів (розпізнавання букви, «надрукованої» на спині; викладання букв із паличок; обмацування картонних букв із заплющеними очима; обведення букв по трафарету за поданим шаблоном; демонстрація букв у різному положенні; систематичне пригадування слів на задану букву; знаходження букви геометричних фігурах; пошук букв, накладених одна на одну; реконструювання букв; пошук елементів букв, яких бракує) та ін.
- усунення порушень усного мовлення (формування звуковимови, уточнення артикуляції звуків);
- запобігання дисграфіям на рівні слова, словосполучення, речення: пригадування слів на певний склад; читання складів за кубиками Зайцева і таблицею; складання складів (слів) з перших звуків даних малюнків; заучування лічилок; відгадування ребусів, кросвордів; поділ слів на склади;

придумування слів за певним ритмічним малюнком; добір слів до поданої схеми з голосними буквами; викладання звукових схем слів; добір до поданого слова споріднених слів; виключення зайвих слів; складання з букв поданого слова кількох слів; добір слів до запропонованої рими; робота зі складними словами; добір синонімів до іменників, прикметників, дієслів; антонімів, омонімів; добір іменника до прикметника; пропуск прикметникового закінчення (хустка зеле...); виправлення неправильно складеного словосполучення; добір якомога більшої кількості дієслів до поданого іменника; добір іменника до поданого дієслова з прийменником; узгодження числівника з іменником; робота із запобігання помилкам у словах, які мають префікси (диференціювання префікса і прийменника); складання речень за схемою; складання речень за інтонаційною схемою; виправлення деформованого речення; пропуск слова у реченні (прийменника, прикметника, дієслова); виділення всіх слів у реченні, визначення їх кількості; виділення слів і речень у суцільному тексті; робота з фразеологізмами [4, с. 252].

Планування і здійснення профілактичної роботи з дітьми, які мають ЗНМ, ґрунтується на таких принципах:

1. Принцип комплексності реалізується шляхом здійснення корекційної роботи, спрямованої на всю сукупність мовленнєвих і немовленнєвих симптомів, виявлених у дітей із ЗНМ.

2. Принцип системності припускає вплив на мовлення як на єдину систему, його складові.

3. Онтогенетичний принцип – послідовність логопедичної роботи визначається появою тих чи інших форм онтогенезу.

4. Патогенетичний принцип – підґрунтя всіх порушень складає певний механізм, порушення певної психічної функції.

5. Принцип урахування поетапності формування розумових дій.

Корекція порушень письма – цілісна система, але в ній виокремлюються певні етапи, кожен з яких відзначається своїми цілями, завданнями, методами роботи.

Необхідно враховувати теорію формування розумових дій (за П. Гальперінім),

згідно з якою будь-яка розумова дія проходить кілька етапів свого формування: орієнтацію, реалізацію, контроль.

6. Принцип розвитку – постійний перехід від зони актуального розвитку до зони найближчого розвитку (за Л. Виготським).

7. Принцип діяльнісного підходу – необхідно враховувати структуру діяльності, важливо зацікавити дитину.

8. Принцип максимального використання наочності, особливо на початкових етапах роботи.

9. Урахування особливостей вищих психічних функцій, що забезпечують опанування письмом.

Однією з передумов нормального перебігу процесу опанування письмом є сформованість комплексу мовленнєвих та немовленнєвих психічних функцій і процесів. Профілактична робота повинна будуватися з урахуванням виявлених індивідуально-психологічних особливостей, властивих дошкільникам із ЗНМ перед вступом до школи [4, с. 252].

Можна виділити такі основні завдання з профілактики дисграфії у дітей із ЗНМ:

1. Формування звуковимови, уточнення артикуляції звуків.

2. Розвиток фонематичного слуху, фонематичного аналізу і синтезу слів, фонематичних уявлень.

3. Розширення лексичного запасу, збагачення активного словника.

4. Розвиток мислення, пам'яті, слухової тазорової уваги.

5. Формування зв'язного мовлення: необхідно навчити дітей різним видам переказу (докладному, вибіркового, стислому), складанню розповіді за серією малюнків, за одним сюжетним малюнком, за запропонованим планом, за заданим початком або закінченням тощо.

6. Удосконалення просторово-часових орієнтувань на собі, на аркуші паперу, розвиток здатності до запам'ятовування, автоматизації та відтворення серій, що включають кілька різних рухів (тест Озерецького «Кулак - ребро – долоня»), проби Хеда, рядоговоріння.

7. Розвиток дрібної моторики рук з використанням масажу і самомасажу пальців, ігор із пальчиками, обведення, штрихування, роботи з ножицями, пластиліном тощо.

8. Розширення світогляду дитини.

9. Підготовка до навчання грамоти: знайомство з основними поняттями (речення, слово, склад, буква, звук), складання схем тощо [2, с. 45].

Розв'язання всіх цих завдань допомагає сформувати підґрунтя для оволодіння шкільних знань.

Диференційований підхід у процесі логопедичної роботи з профілактики дисграфії повинен здійснюватися з урахуванням провідних порушень та їх співвідношення з іншими складовими, що є підґрунтям процесу письма, а також із урахуванням індивідуально-психологічних особливостей дітей із ЗНМ за ступенем ризику виникнення дисграфії [3, с. 340].

Для виявлення у дошкільників схильності до ускладнень у процесі опанування читанням і письмом можуть бути використані такі методи:

- бесіда;
- вивчення медичної документації;
- система ігрових завдань;
- спостереження за дітьми у процесі навчальної діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, у своїх працях дослідники підкреслюють важливу роль своєчасної профілактики дисграфії у дошкільному віці. Важливо враховувати, що дисграфію значно легше запобігти, ніж згодом її усунути.

Корекційна робота із запобігання дисграфії та її подолання тривала і вимагає терпіння як з боку дітей, так і з боку вихователів. Головне – вона не має припинятися за будь-яких умов і повинна тривати впродовж усього терміну навчання в школі.

Повноцінне опанування писемним мовленням на початковому етапі шкільного навчання виступає необхідною передумовою успішного засвоєння шкільної програми, формування особистості дитини та її соціальної адаптації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаркуша Ю. Ф. *Коррекция и развитие речевых навыков у детей с общим недоразвитием речи* / Ю. Ф. Гаркуша // *Дефектология*, 1990. – №6 – С. 5-6.
2. Левина Р. Е. *Основы теории и практики логопедии* // *Основы теории и практики логопедии* / [под ред. Р.Е. Левиной]. – М.: Просвещение, 1967. – 367 с.
3. Милостивенко Л. Г. *Методические рекомендации по предупреждению ошибок чтения и письма у детей* /

- Л. Г. Милостивенко. – СПб., 1996. – 456 с.
4. Правдина О. В. Логопедия / О. В. Правдина. – М.: Просвещение, 1969. – 272 с.
5. Филочева Т. Б. Нарушения речи у детей. / Т. Б. Филочева, Н. А. Чевелева, Г. В. Чиркина. – М.: Профессиональное образование, 2003. – 232 с.

УДК 376.35

І. М. Сенецька

студентка спеціальності

«Корекційна освіта. Логопедія»

М. Ю. Ємяшева

викладач

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ЗНАЧЕННЯ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДИТИНИ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті розкрито види батьківських установок по відношенню до дитини із порушенням мовлення, подано характеристику специфічних функцій сім'ї та неправильних типів сімейного виховання.

В статті описані види батьківських установок по відношенню к дітям с порушеннями речи, охарактеризовані специфические функции семьи и неправильные типы семейного воспитания.

The article deals with types of parental attitudes towards the children with speech disorders, given the specific characteristic functions of the family and the wrong types of family education.

Ключові слова: установки батьків, сімейне виховання, функції сім'ї, типи виховання.

Ключевые слова: родительские установки, семейное воспитание, функции семьи, типы воспитания.

Key words: installation of parents, family education, family functions, types of education.

Постановка проблеми. «Сама велика розкіш у світі – спілкування людини» – писав А. Екзюпері. У сім'ї дитина із порушеннями мовлення отримує перші уявлення про себе та інших людей, розвиває необхідні для життя соціальні почуття, навички спілкування і спільної діяльності. Сім'я створює передумови для взаємопроникнення світу дітей і світу дорослих, завдяки спілкуванню, що є важливим чинником соціалізації особистості. Унікальні виховні можливості сім'ї впливають на людину протягом усього її життя.

Основи розвитку мовлення як засобу

спілкування, перші емоції, перші слова, азбука міміки, вміння впізнавати людей, їх настрій закладаються в сім'ї. Поступово спілкування ускладнюється, додаються нові елементи: мова жестів, манери і поза, інтонація і ритмічна сторона мовлення. Особливість сімейного виховання полягає в його емоційному характері, який заснований на родинних почуттях, глибокій любові до дитини.

Мета статті – теоретичний аналіз значення батьківських установок, функцій та типів сімейного виховання дітей із порушеннями мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сімейне виховання має великий вплив на розвиток особистості дитини з порушенням мовлення. Особливе значення при цьому мають особливості міжособистісних стосунків у сім'ї, ставлення дитини до свого дефекту та батьківські установки або позиції.

Діти із порушеннями мовлення по-різному відносяться до свого дефекту і за цим критерієм поділяються на дві групи:

1 група – діти, які хворобливо відносяться до свого порушення мовлення;

2 група – діти, які безболісно відносяться до свого порушення мовлення. Причиною хворобливого відношення дитини до свого дефекту може бути: порівняння свого мовлення із мовленням інших дітей, глузування дітей над мовленнєвим дефектом дитини, докори батьків і близьких оточуючих [2].

Причиною безболісного ставлення до свого дефекту може бути: не усвідомлення дитиною свого дефекту, відсутність зацикленості батьків на дефекті дитини, потуральне ставлення батьків до дефекту дитини. Саме, потуральне ставлення може бути обумовлено наявністю порушень мовлення у самих батьків, з якими вони живуть і яке їм не заважає; або батьки вважають, що мовлення – це не головне в житті і подальша діяльність дитини ніяк, на їхню думку не пов'язана з активною мовленнєвою діяльністю.

А. С. Співаковська зазначає, що батьківські установки – система або сукупність батьківського емоційного ставлення до дитини, сприйняття дитини батьками і способи поведінки із нею [6]. На установки батьків по відношенню до порушення мовлення дитини впливають такі фактори: складність порушення,